

Myšlenky a názory, které stojí za zamyšlení

(Z textů Václava Cílka vybral a upravil Jan Dočkal 27.2.2012)

Globální rizika v příštích deseti letech

Václav Cílek, Geologický ústav AV ČR, Rozvojová 269, Praha 6, 16500, e-mail: cilek@gli.cas.cz

Úvod - přechod mezi věky

Mnoho lidí věří, že svět, jak ho známe, skončí 23. prosince 2012. Tvrdím, že to je nesmysl. Daleko pravdivější je, že konec světa, jak ho známe, již začal. Přičemž to neznamená konec světa, ale uzavření jedné éry a počátek nové. Jedná se o přechod mezi věky.

Podle Ike Adamse, (sociální a environmentální aktivista - 2011) v posledních zhruba dvaceti letech došlo k intenzivnímu studiu kolapsů civilizací a v posledních deseti letech k neméně intenzivnímu studiu regenerací civilizací. Stále více lidí cítí, že naše civilizace se nalézají v nějakém transformačním období, které je díky počtu lidí, propojenosti světa, nové politické a sociální situaci i rozvoji technologií odlišné od mnoha dřívějších transformací. Původně jsem myslel, že budu psát o své zkušenosti s tématem civilizačního kolapsu a o psychologii lidí, kteří se jím zabývají. Účastnil jsem se skoro před patnácti lety v tureckém Kemeru jednoho z prvních mezinárodních symposií na toto téma: (Third millenium BC climate change and Old World Collapse, NATO ASI Series 49, Springer-Verlag) Doba rychle dozrává k nějakému bodu zlomu. Americké Ministry of Defense předpokládá vážnější sociální nepokoje v Evropě již v letech 2013-14, možná již není mnoho času na „art for art“ akademická zkoumání. Za této situace jsem se rozhodl volně převyprávět zprávu Světového ekonomického fóra „Global risks 2012“. Paralelně však se skupinou autorů pracujeme na knize „Tři svíce za budoucnost“, která bude obsahovat jak kapitoly o proměnách světa, tak i rozmanité návody, jak tuto transformaci fyzicky i psychicky zvládat. Klíčový je zde nikoliv pojem survival- přežívání, ale preparedness - připravenost.

Zprávy o stavu světa

Několik desítek vládních a zejména nevládních institucí každoročně publikuje svoji obvykle zhruba stostránkovou zprávu o stavu světa. Mezi nejčastěji sledované dokumenty tohoto typu patří zprávy Mezinárodní energetické agentury (IEA), Světové banky (World Bank) či Worldwatch Institute nebo Světové organizace pro výživu a zemědělství (FAO). Studium těchto dokumentů patří v západní Evropě mezi služební povinnosti nejenom manažerů, ale také vyšších státních úředníků.

Pokud se mi podařilo zjistit, tak žádná podobná zpráva o stavu světa ze středoevropské perspektivy nevychází nejenom u nás, ale rovněž v Polsku, Maďarsku či na Slovensku. Důvod je pravděpodobně dvojitý – nezáměr o záležitosti přesahující region a nedůvěra k podobným materiálům, které bývají zkresleny zájmy lobbystických skupin.

Jeden z nejpropracovanějších a zároveň nejsrozumitelnějších dokumentů tohoto typu je každoroční zpráva Světového ekonomického fóra (World Economic Forum) jednoduše nazvaná „Globální rizika 2012“. Plné znění této zprávy společně s dalšími navazujícími dokumenty lze volně stáhnout na [www.weforum.org](http://www.weforum.org/globalrisks2012) (globalrisks2012). Výjimečnost této studie je dána množstvím spolupracujících expertů, kterých je zhruba 500 i kvalitou organizací jako jsou např. Finanční služby v Zurychu, tedy institucí, které již z povahy své práce musí mít dobrý, politicky nezkraslený přehled o světě.

Experti přitom pocházejí ze všech oblastí světa a součástí metodiky je i studium, jak se jednotlivé profesní a regionální skupiny od sebe odlišují. Ukazuje se například, že všichni experti považují svůj vlastní obor za víc riskantní než ostatní obory s výjimkou technologických specialistů, kteří jej naopak podceňují. Stejně tak je patrné, že odborníci ze Severní Ameriky zesilují ekonomické problémy, naopak Asiaté jsou nejvíce optimističtí a nejvíce katastrofické myšlení je vázáno na Latinskou Ameriku.

Zpráva Světového ekonomického fóra počítá s tím, že rizika přicházejí v celých skupinách, např. že dopad špatného počasí bude mít kombinovaný účinek na cenu a dostupnost potravin a tím i míru korupce a rozpad státní kontroly. Snaží se proto nalézt „problémová centra“ (gravity centres) a to v pěti oblastech, které budou dále popsány. Pro každou oblast je definováno deset nejdůležitějších faktorů a každý z nich je pro přehlednost označen dvěma veličinami – pravděpodobností, že se v příštích deseti letech přihodí a očekávanou velikostí škody. Je užitečné číst i dřívější zprávy, protože rizika jsou stanovována na deset let dopředu, ale přesto se každým rokem poněkud proměňuje důraz - minulém roce se víc hovořilo o populačním růstu, v tomto roce o kyberútocích.

Za globální rizika jsou považována taková rizika, která mají globální geografický dopad na více odvětví a vysokou úroveň ekonomického a sociálního nebezpečí. Není u nich jasné, kdy a jakým způsobem mohou přijít a rovněž jejich řešení vyžaduje mezioborový přístup. Rizika můžeme dělit na známá a neznámá (tzv. X-faktor) a zacházet s nimi podle velikosti či pravděpodobnosti.

Pořadí rizik podle pravděpodobnosti výskytu:

1. Vážná příjmová nerovnost („1 % lidí vlastní 50% světového bohatství“)
2. Chronická fiskální nerovnováha (hodně dluhů málo příjmů)
3. Zvyšující se úroveň skleníkových plynů v atmosféře
4. Kyber-útoky
5. Krize z nedostatku vody

Pořadí rizik podle očekávané výše škod:

1. Zhroucení významné části finančního systému
2. Krize z nedostatku vody
3. Krize z nedostatku potravin
4. Chronická fiskální nerovnováha
5. Extrémní kolísání cen potravin a energií

Pokud se podíváme na šest dřívějších zpráv, tak mezi nejčastěji uváděnými riziky jsou finanční problémy, meteorologické a klimatické katastrofy a náhlé výkyvy cen ropy.

Ilustrace:**1. Semena Dystopie**

Dystopie je opak Utopie. V Utopii je každý je šťastný, v Dystopii se nejlepší úmysly mění ve stresující podmínky. To se týká zejména států, které dřív těžily ze ziskových stránek globalizace, ale dnes jsou ohroženy hlavně přelévající se finanční krizí. Semena dystopie se množí tím, že státy nezvládají nezaměstnanost mladých lidí, stárnutí populace a rostoucí nerovnost. Pro toto stádium je typická stupňující se frustrace, která je doprovázená možností rychlé veřejné mobilizace např. pomocí mobilních telefonů. Společenská smlouva, které jsme desítky let věřili, se začíná otřásat třeba již tím, že nebude na penze. Firmy potřebují kvalifikované pracovníky, ale ze škol vycházejí lidé s nehodícím se vzděláním. V roce 2050 bude v městech žít asi 6 miliard obyvatel. Znamená to, že během této doby musíme postavit zhruba tolik domů jako za celou historii lidstva. Množství lidí nad 60 let roste tempem 2,6%, což je víc než je demografický přírůstek. Za poslední dva roky přišlo následkem krize o práci 27 milionů lidí, ale mnohem víc pracuje na částečný úvazek či ve zhoršených podmínkách a bez naděje na kariéru. Mezinárodní organizace práce (International Labour Organisation) varuje před celou „ztracenou generací“. Všude na světě pociťují mladí, ambiciózní a pracovití lidé, že se nemohou ani prosadit, ani pokojně změnit systém. Nespokojenost se

snadno stává roznětkou násilí. Problémem jsou i dluhy – průměrná západní domácnost dluží částku odpovídající 1,5 roku plné mzdy.

Experti všude na světě se shodují v možnosti řešení, kterým je vhodné vzdělání mladých lidí – může to být i řemeslo či tzv. méně kvalifikovaná práce – a možnost, aby tito lidé bezpečným legálním způsobem odešli tam, kde jsou zapotřebí.

2. Jak nebezpečná jsou bezpečnostní kritéria ?

Jako jeden z významných problémů byly identifikovány neočekávané důsledky regulace. Jedná se o situaci, kdy předpisy a zákony, které nás mají chránit, vytvářejí svá vlastní neočekávaná rizika. V březnu 2010 pokryl prach z islandské sopky část severní polokoule. Letiště byla uzavřena, což bylo zprvu vnímáno jako vhodné opatření. Jenže tisíce letů bylo zrušeno a na letištích uvízlo několik milionů pasažérů. Pod tlakem nezbytnosti a po několika pokusech se sopečným prachem se opět začalo létat, protože se ukázalo, že původní nařízení bylo příliš přísné. Jenže jaká byla alternativa? Nemít žádné předpisy a pak nechat pár letadel spadnout? Takto volný přístup by část lidí odradil od létání navždy a konečné ztráty leteckých společností by byly ještě větší.

Naštěstí v tomto případě byl tlak společností i pasažérů tak velký, že během několika dní došlo ke zmírnění normy a letadla opět začala létat. V méně viditelných případech s nižší publicitou však k nápravě alibistických a zbytečných příkazů, vytvořených buď z byrokratické svévole nebo proto, „aby mně nikdo nemohl soudit“ dochází mnohem později, anebo nikdy. Lékař nejenom léčí, ale také se musí starat o to, aby jeho postoj nikdo nemohl napadnout, což může pro něj znamenat víc než zdraví pacienta. Všichni známe situaci, kdy chybné řešení je formálně v pořádku.

Lékem na tuto neustále se rozšiřující nákazu přílišné regulace je způsob vedení, který je označován jako „předvídavé řízení“ (anticipatory governance). Chybným či nepřesně stanoveným kritériím bezpečnosti se totiž v takto komplikované společnosti nelze vyhnout, ale je možné je rychle opravit. Proto je součástí regulačního mechanismu průběžné sledování výsledků a dojde-li k chybě i možnost rychlé nápravy. Naproti tomu v mnoha evropských státech dochází k nápravě nebezpečných zákonů a pravidel až v měřítku 3-5 let. Dopad je dvojitý – škoda způsobená chybným rozhodnutím a neúcta k zákonu. Expertům Světového ekonomického fóra se však jednalo o víc než kritiku jednotlivých zemí – o upozornění, že kombinace globálně chybně nastavených regulací může vyústit v synergickou globální krizi.

3. Temná strana propojenosti

V moderním světě se mění koncepce moci, která se posouvá z fyzického světa do virtuální oblasti, kde je nutné zachovávat určitou kyberprostorovou hygienu a zdravé digitální prostředí. Dnes je nějakým způsobem připojena k internetu třetina světové populace. Před deseti lety to bylo jen 8% populace. Na světě existuje pět miliard mobilních telefonů a z toho do konce roku 2011 bylo prodáno 470 milionů chytrých telefonů. Internet rovněž dnes propojuje pět miliard různých zařízení jako jsou stroje v továrnách, čerpadla, klimatizace a zavlažovací systémy. Během několika příštích let bude na síti zhruba třicet miliard různých „věcí“. Mezi rokem 2010 a 2011 se množství kyber-útoků zvýšilo o 44% a v samotných USA skoro o dvě třetiny! Anglie si již udělal zátěžové testy pro očekávané kyber-útoky, které se odehrají během letních olympijských her.

Jako ilustraci toho, co začíná být možné slouží případ Stuxnet, kdy složitý počítačový vir odstavil jaderné odstředivky v iránských jaderných zařízeních. Jenže podobný virus by byl schopný napadnout i řídicí pult jaderné elektrárny. Jiným příkladem je program GhostNet, který byl před dvěma lety odhalen v tisícovce počítačů umístěných na klíčových místech vládních i nevládních organizací ve více jak stovce zemí. Virus umí odeslat uložené dokumenty, zaznamenat vytvářené texty a dokonce manipulovat mikrofonom a kamerou počítače tak, že uživatel vůbec netuší, že vše, co se v místnosti děje, je odposlouchávané. Není nutné se o půlnoci vloupat do střeženého objektu a instalovat „štěnici“, stačí poslat po síti vhodný program.

Jednou ze součástí výzkumu na tomto poli je zjistit, jak lidé kyberprostor vnímají. Většina lidí by v obchodě neukradla dvd s filmem, ale klidně si jej stáhne z nelegálního serveru a ještě se tím chlubí. Mezi mnoha experty panuje přesvědčení, že rychlý vývoj internetu zloduchy – ať již nudící se adolescentní hackery, zloděje či politické manipulátory a vyděrače - poněkud zaskočil, ale přizpůsobují se situaci a vyvíjejí nové, mnohem účinnější útočné programy, se kterými budeme již brzy konfrontováni.

4. Co se dělo po Fukušimě

Jedním z méně známých dopadů velkého východojaponského zemětřesení bylo uzavření automobilky v Detroitu, která nedostávala chipy vyráběné v japonské továrně poničené zemětřesením. Tato situace není nová, protože zemětřesení na Tajvanu v roce 1999 načas omezilo celosvětovou výrobu mobilních telefonů a podobná nehoda potkala japonský automobilový průmysl v roce 2007, kdy byla zemětřesením poškozena továrna na výrobu pístů do většiny druhů japonských automobilových motorů.

Na druhou stranu velké zemětřesení dobře přežil japonský obchodní řetězec „Lawson Stores“, který během pouhých čtyř dní obnovil 80% svých služeb, což si

natrénoval při zemětřesení v Kobe. Každá pobočka Lawson Stores dvakrát ročně vypracovává detailní krizové plány. Například obchody musí mít povinně bicykly, protože při minulém zemětřesení to byl jediný fungující dopravní prostředek. Obchody rovněž mají zásobu krizových balíčků a potřebného zboží. Jsou řízeny podle systému rozptýleného velení (distributed leadership), při kterém každý z pracovníků ví, co má při katastrofě dělat. Vychází přitom z předpokladu, že krize se nikdy nedá dopředu odhadnout, takže je mnohem výhodnější vytvořit síť informovaných, za sebe plně zodpovědných pracovníků než proškolit několik skvělých krizových manažerů.

Při velkém východojaponském zemětřesení se plně osvědčila „rozptýlená“ strategie organizace podobné naší civilní obraně – Spojených sil Tohoku (Joint Task Force Tohoku). Základem její filosofie je operovat bez centrálního velení. Její členové se učí zacházet s velkou neočekávanou krizí „bez plánu, strategie, tréninku a zpravodajství“, jinými slovy fungovat uprostřed chaosu. Tyto decentralizované organizace jsou přirovnávány k mořské hvězdici, která přežívá, i když přijde o jedno své rameno. Lépe spolupracují s dalšími organizacemi a dobrovolníky, protože „nemají své rozkazy“.

V současném informačním prostředí se očekává, že vláda nejpozději během 24 hodin informuje o nastalé situaci. Povědomí o vážnosti havárie ve Fukušimě získali Japonci až čtvrtý den, kdy vláda USA doporučila svým občanům opustit 80 km široké pásmo kolem elektrárny. Fukušima ukázala, že lidé od vlády chtějí otevřený a čestný přístup a to i v situaci, kdy je nucena říct – litujeme, ale zatím sami pořádně nevíme, co se děje. Britská vláda zavedla funkci hlavního vědeckého poradce (Chief Scientific Advisor) a doporučila jednotlivým ministerstvům, aby měly svého specializovaného vědeckého mluvčího. Musí se jednat o nezávislou, důvěryhodnou osobu, která při jakémkoliv problému jako byla kulhavka, klimatické extrémny či výbuch sopky opakovaně a pravidelně informuje veřejnost.

Rizikové kategorie

Experti Světového ekonomického fóra identifikovali pět hlavních oblastí rizik.

1. Ekonomická sféra: za nejvíc rizikové jevy jsou zhruba ve stejné míře považovány nerovnoměrnost příjmů mezi chudými a bohatými občany, která vytváří něco, co by 19. století nazvalo „třídním bojem“, a nerovnováha mezi dluhy a příjmy a to jak na úrovni států, tak i domácností. O něco menší rizika se týkají volatility cen potravin a energií a opakujících se krizí likvidity.

2. Environmentální sféra: nejzávažnější problém je vzrůstající koncentrace skleníkových plynů v atmosféře a neschopnost zvládat klimatickou změnu. S tím úzce souvisí narušení vodního hospodářství země a snižování úrodnosti půd. Rovněž ve městech pozorujeme nezvládnutou urbanizaci projevující se růstem okrajových čtvrtí. Mezi menší, ale stále ještě významná rizika patří nové kmeny bakterií odolných proti antibiotikům a možnost slunečních bouří, které naruší dopravu a komunikaci včetně výpadků bankomatů.

3. Geopolitická sféra: tři závažné rizikové faktory se týkají koncentrované, cílené korupce, existence „křehkých“ států na pokraji rozkladu a terorismu. Další rizikovou oblastí je ztráta světové vlády či alespoň koordinace mezi státy, tak, jak ji kdysi v silnějších letech vykonávalo např. UNESCO nebo v menším měřítku NATO.

4. Sociální sféra: vévodí jí dva faktory, na které si Evropa zatím nezvykla – nedostatek vody a nedostatek potravin. Většina expertů však pochází mimo Evropu, kde je tento problém pocíťován velmi intenzivně. Méně významná rizika jsou tak jako tak odvozená od nedostatku vody a potravin – náboženský fanatismus, nezvládnutá migrace lidí, zranitelnost vůči epidemiím, neschopnost poradit si se stárnutím populace.

5. Technologická sféra má jedno hlavní riziko – kyberútoky a několik o něco méně pravděpodobných událostí jako je zhroucení infrastruktury, masivní krádež dat a dezinformační a manipulativní kampaně. Roste rovněž zranitelnost v zásobování minerálními zdroji a objevují se obavy z dopadů nanotechnologií. Mezi neznámé či málo prozkoumané faktory patří například dopady genetických modifikací, ekonomická nevzdělanost či možnost sopečné zimy.

A co s tím ?

Zpráva samotná je výmluvná v tom, že řešení oněch padesáti hlavních rizik v pěti základních sférách věnuje jenom jednu stranu. Možnosti řešení jsou naznačena v samotné formulaci rizik a v případových studiích. Zpráva jakoby říká: „Jste rozumní lidé, teď o trochu lépe víte, jak to je se světem, tak s tím něco udělejte“. Mezi řádky však čteme zhruba toto sdělení: „Problémů je mnoho a jsou propojené. Celý svět se ocitá v nějakém novém režimu, na který je nutné reagovat posunem mentality a stovkami promyšlených velkých i drobných kroků, jejichž průběh musí být průběžně sledován a omyly pružně opravovány.“

Citát k závěru:

S nástupem 21. století nejsou Spojené státy principiálně slabou ekonomickou či úpadkovou společností. Vypěstovaly si ale vysoce nefunkční politiku. Především jde o zastaralý a příliš rigidní politický systém, který byl po dobu přibližně 225 let v zajetí peněz, skupinových zájmů, senzacechtivých médií a ideologických útoků z nejrůznějších stran. Výsledkem toho je neustálá a ostrá debata o nicotnostech (politika jako divadlo) místo o podstatných záležitostech, kompromisech a činech. Země, kde bylo možné cokoliv, je dnes charakteristická „apatickým“ politickým provozem, v němž jde spíše o stranické války než o řešení problémů.

Fareed Zakaria (2010): Postamerický svět. Academia. Praha. Přeložil Stanislav Tumis.

Výběr z literatury

Banerjee A., Duflo E. (2011): Poor Economics, rethinking poverty & ways to end it. Vydal PublicAffairs. *Kniha o chudobě získala cenu listu Financial Times.*

Bárta M. a Kovář M. eds. (2011): Kolaps a regenerace. Cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností. Academia. Praha. *Zatím poslední, velmi obsáhlá práce s mnoha citacemi.*

Eisenstein Ch. (2011): Sacred Economics: Money, Gift, and Society in the Age of Transition. *Celá kniha je na internetu, některé postřehy jsou bystré, jiné utopické; cenná je obráceným pohledem na svět a posvátnost ekonomiky, ale stát bych podle této knihy budovat nechtěl.*

Gibbon, Edward (1983): Úpadek a pád římské říše, Odeon, Praha, 1. vydání, 404 str., z angl. orig. The Decline and Fall of The Roman Empire podle vydání J.M. Buryho vydaného nakl. Methuen and Co., London 1896-1900, vybral Jiří Klabouch, přeložil Adolf Felix, doslov Vladimír Polišínský. *Posledních dvě stě let se jedná o klasický titul.*

Harfort T. (2011): ADAPT. Why success always starts with failure. Farrar, Strauss and Giroux. *Důležitá kniha o tom, jak je možné se přizpůsobit proměňujícím se podmínkám, jedna z ekonomických knih roku, viz též vlivný blog: Marginal revolution.*

Homer-Dixon, Thomas, 2006: The Upside of Down: Catastrophe, Creativity and the Renewal of Civilization, Washington DC: Island Press, 416 str. „*Normální kniha*“.

Kahneman D. (2011): Thinking, Fast and Slow. *Významný ekonomický teoretik, nositel Nobelovy ceny, v této knize shrnuje desítky let experimentů s psychologií v ekonomice (ekonomická iracionalita).*

Kolektiv (2010): Natural Hazards, unnatural disasters. The economics of Effective prevention. The World Bank. Executive summary in www.worldbank.org. *Důležitá práce pro ekonomy, summary se dá stáhnout zadarmo.*

Pokorný P. a Bárta M. eds. (2008): Něco překrásného se končí. Kolapsy v přírodě a společnosti. Dokořán. Praha. *Příjemný titul, první svého druhu u nás.*

Shiller R. (2000): Irrational Exuberance. Princeton University Press. Kniha o zbytečném utrácení a co z toho vyplývá, jeden z hlasů, který krizi předpovídal.

Schwartz, G. a Nichols J.J. eds. (2010): After Collapse. The Regeneration of Complex Societies. The University of Arizona Press. Tuscon. *Sborník zabývající se regenerací společnosti.*

Sorokin, Pitirim A. (1968): Man and Society in Calamity: The Effects of War, Revolution, Famine, and Pestilence upon Human Mind, Behaviour, Social Organization and Cultural Life, Greenwood Publishing Group. *Klasický, téměř kultovní titul.*

Tainter, J. (1988): The collapse of complex societies. New Studies in Archaeology. Cambridge University Press. České vydání, Dokořán, Praha. 2010. *Důležitý, dobře dostupný titul v češtině.*

Yergin D. (2011): The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World. Penguin Press. *Je to sice kniha o energetice, ale protože ta podkládá celý svět, tak se závěry o nové energetické situaci světa promítají do celého života.*

Změny cen ropy nás ovlivní víc než výměna jedné politické strany za jinou.

Yoffee, Norman and Cowgill, George L.(eds.), 1988 (reprint 1991): The Collapse of Ancient States and Civilizations, University of Arizona Press. *Klasický, často citovaný titul.*

Příloha 1: Stručné shrnutí připravované knihy o „konci světa“

Sám sobě „temelínem“

"Krise" je řecké slovo (krisis od krinein, soudit) a znamená rozdělení (i rozvod), soud, úsudek, rozsudek, ale také vyšetřování. Základní význam je odtrhnout od sebe dva rváče a pak rozlišit pravdu od plev. Jan Sokol

Kdybychom věděli, co se děje se světem, tak nesedíme v Praze, ale třeba na Wall Street nebo v Pekingu. Předpokládám, že vstupujeme do závěrečné fáze transformačního století, které začalo někdy koncem rozvinuté industrializace (cca kolem roku 1890) a v kaskádě událostí se proměnilo dvěma světovými válkami a globalizací. Současná transformace by měl být proces zhruba 20-30ti letý, měl by představovat proces určitého návratu do stavu před anomálními desetiletími 1960-2010. Je v něm možné rozeznat tři základní vrstvy:

1. úplně nahoře v rychlém a proměnlivé tempu se odehrává politika a ekonomika. Je to nejvíc viditelná a nejvíc reflektovaná část reality, při které se trendy často mění ve své opaky.
2. někde uprostřed stojí nová situace na trhu s komoditami, zejména ropou a obilovinami
3. to celé podkládá systém klimatických změn a proměn přírodního, demografického i sociálního prostředí.

Tyto tři vrstvy spolu interagují, vytvářejí synergie a zřejmě povedou ke změnám mentalit, jež budou obsahovat nové kreativní i nové destruktivní tendence.

Království boží se nepřiblíží, ale ani neuteče.

Jako první krok doporučujeme zamýšlet se nad světem a pokusit se mu porozumět, protože tím člověk nalézá i své místo. Jde to však ztuhla a výsledek je nejistý. V této knize postupujeme kutilským způsobem „filosofického receptáře“ podobajícím se zasloužilým pořadům Přemka Podlahy. V dalším textu oscilujeme mezi dvěma rovinami – tou první je příchod celkově chudších poměrů a asociálního státu. Druhá rovina je katastrofická a počítá např. s dlouhým blackoutem nebo přírodní pohromou.

Sami mezi sebou pak těžko hledáme konsensus, protože s energetikou, politikou či ekonomikou se stejně jako s počasím může dít cokoliv. Cítíme však potřebu tento konglomerát různých názorů nakonec nějak zjednodušit a říct, v čem mezi námi panuje alespoň částečná shoda:

1. Změna bude velká, ale může být rozložená na delší dobu, takže se s ní půjde za použití dobré nálady a komických prvků vyrovnávat. Tento svět už nikdy nebude jako dřív.
2. V našich podmínkách očekáváme těžkosti, ale ne katastrofu. Část těchto těžkostí, možná dokonce větší část se bude odehrávat v naší hlavě.
3. Díky tomu všemu lépe pochopíme minulost, vztah k půdě a potravinám i pocity lidí, která znárodnění či měnová reforma na čas ožebračily.

Osobní strategie by měla sestávat z péče o zdraví (nemoc je drahá), vybudování si odolné mentality a rodinného zázemí (děti jako penzijní fond). Také kus nějakého duchovna se vždy může hodit. Neříkáme to rádi, ale možná nedojde k renesanci jaderné energie, ale jen manuální práce (sám sobě „temelínem“)

Komunitní strategie spočívá ve vytvoření sítě neoficiálních i oficiálních vládních a zejména nevládních organizací a lokálních ekonomik. Globalizace však není na odpis, banány si nevypěstujeme a ropu nenatěžíme. Budoucnost je spíš v kombinaci chytrých globálních a chytrých lokálních postupů.

Národní strategie: nejprve je nutné unavit se nadáváním na českou politiku (stádium I), pak si od státu nic neslibovat a spolehnout se na sebe a na své bližní (stádium II), pak s tím něco udělat (stádium III). Je lepší zůstat okrajovou částí Evropy než severním výběžkem Balkánu. Se zavedením čínštiny do škol bych ještě chvíli počkal, třeba se Čína taky rozpadne.

Tato krize nemá jednu příčinu, ale celý průvod – erozi půd, poruchy hydrologického cyklu, černání Arktidy, dluhy, ztrátu rukodělnosti, zhroupení většiny médií, školní systém, lenost myslet a pracovat, Istitivé Řeky atd. Tím pádem musí mít i stovky dílčích řešení. Neexistuje jeden lék, ale společný léčivý pohyb v mnoha směrech. Něco vymyslíme sami, něco odkoukáme od menších, spřízněných národů jako jsou Bavoři nebo Bělorusové.

Co považujeme za přiměřené situaci: nedělat dluhy, neprodávat půdu, spolehnout se hlavně na sebe, být milý k ostatním. Vlastně to všichni dobře vědí, jen se neradi loučí s iluzí bezstarostného blahobytu.

P.S. Končím stejným citátem Mistra Eckharta, jakým jsem začal:

„Strach a beznaděj jsou od ďábla“.

Literatura:

Sokol J. ed. (1993): Mistr Eckhart a středověká mystika. Zvon. Praha.

Kvítko slavného pána svatého Františka a jeho bratří (řada vydání).

Příloha 2: Několik myšlenek z rozhovoru v ČRo 2 – Jak to vidí - únor 2012)

Dystopie bylo slovo, které údajně letos v Davosu bylo používáno skoro nejčastěji, a co je utopie, to víme- místo, které neexistuje, kde je všechno krásné a všem se daří výborně. A dystopie je místo, které připomíná současnou Evropu, kde všichni mají ty nejlepší úmysly nebo to aspoň říkají, jak nám bude dobře, jak musíme nějaké věci prostě udělat, ale výsledek je, že se cítíme divně a ohroženi a díváme se kolem sebe a nevíme, co si máme o tom světě myslet. Takže dystopie je opakem utopie.

Dystopie je nějaká deformace, já si to představuji jako nějaké třeba ruské nebo sovětské město, kde byla jaksi negativní kreativita - někdo si třeba postavil hezkou lavičku a někdo mu jí zničil prostě proto, že v takovém městě nemají být hezké lavičky a hezké věci. To je možná špatný příklad. Je to stav - něco mezi blbou náladou, blbým očekáváním a celkovou nejistotou

Ale určitě bude vždycky dost důvodů k radosti.

.....Nějaké riziko je vnímáno stejně ve všech kontinentech a ukáže se dobrá věc, že obecně Asiati jsou nejméně katastrofičtí, že nejvíc katastrofičtí jsou lidé v Jižní Zpráva říká, že nikdy nemůžeme znát všechno a že stejně to, co nás pravděpodobně ohrozí, bude něco, co teď podceňujeme nebo nevidíme jako velké riziko.

Hodně se mluví třeba o tom, jak jsou dnes nanotechnologie velmi progresivní. Ale my vždycky víme, že progresivní věci jako DDT nebo freony nebo další věci, televize, počítače atd., způsobí jiné druhy problémů, takže i u těch nanočástic se mluví o jejich toxicitě například. Je to riziko, které je ve vzduchu. Další riziko jsou geneticky upravené potraviny a plodiny, ke kterým tak jako tak směřujeme, protože je problém uživit tak velké množství lidí.

Tyto X faktory, jak se tomu říká, vždy nechávají volné pole pro obezřetnost. Když vyjmenujeme 5 nebo 10 velkých rizik, neznamená to automaticky, že ještě další nestojí v řadě.

Vraťme se ještě na chvíli k očekávanému počtu obyvatel ve městech v roce 2050. Je to vůbec možné, že by v podstatě o něco málo méně, než je v současné době obyvatel na planetě, žilo jenom ve městech?

Dmografie je poměrně stabilní disciplína a pokud nedojde doopravdy k nějaké velké katastrofě - musela by to být nemoc, (válka by pravděpodobně nestačila, hladomor není příliš pravděpodobný), tak se dá doopravdy očekávat, že lidí bude velmi, velmi mnoho a že právě většina bude žít ve městech, v příštích, 30 nebo 40 letech bude nutné vybudovat tolik bytů, jako se vybuďovalo za celou dobu existence lidstva.

Z toho vyplývá celkem jednoznačně závěr, který už tolikrát byl řečen, že dalších 20 nebo 30 let bude doopravdy přelomových pro osud světa, to znamená, a naše děti to budou žít pravděpodobně naplno, protože to je zároveň těch 30 let, kdy mají dozrávat klimatické potíže, potíže s energetikou. Stále se neví, jestli ropný zlom bude v roce 2017 nebo o 5 let později, ale během 30 let bude téměř určitě a nebude-li ropný zlom bude nějaká celková energetická transformace, která bude stát hodně peněz. To znamená, že během dalších 30 let, ale pravděpodobně v mnohých aspektech už dříve, (o tom svědčí i ten typ krize, která je teď), bude muset dojít k nějaké přestavbě světa.

Je možný onen trvale udržitelný rozvoj, o kterém se mluví, je to ještě obhajitelná myšlenka?

Myslím, že nikdy nebyla obhajitelná a že to byla myšlenka snahy o určitou stabilitu, ale ani v přírodě skoro nic není stabilní, neustále všechno nějakým způsobem kolísá. Tehdy se trvale udržitelný nebo udržitelný rozvoj týkal způsobu jak dát dohromady ekonomiku s tou ekologií, protože lidé chtějí mít větší zisky, větší mzdy a chtějí se mít stále lépe, to znamená, neublížovat a neškodit příliš.

Ale součástí dnešní krize, ať jí budeme říkat dluhová nebo jakkoli jinak, jsou právě ukazatele, které počítají s růstem a pakliže nedochází k růstu třeba hrubého domácího produktu, tak se to považuje za tragédii. Asi i v tomhle budeme muset změnit pohled myšlení.

Říká se tomu „nerůstová ekonomika“. Nevím, jak to je se změnou myšlení, myslím si, že samotné podmínky nás nutí změnit se. Když se o tom bavíme, tak sami sebe psychologicky připravujeme na tu dobu, kdy třeba za 3 za 5 let k nucené změně dojde.

Je těžké říct co je víc výbušné - klimatické změny, nebo ropa nebo potraviny, nebo sociální sítě.

V mnohých státech světa a okolo nás rostou demonstrace a roste rozezlení, naštvání lidí. Provalí se tu Gorilou, tu nějakou penzijní reformou nebo něčím jiným, ale v zásadě se jedná o to, že lidé mají pocit, že nemůžou změnit svět a že nemůžou růst nebo se rozvíjet, že narážejí na velmi silnou bariéru a jsou z toho frustrováni. A do této obecné frustrace z poměrů, přichází něco, s čím se určitě dá nesouhlasit, ať už je to v Maďarsku zacházení s penzemi nebo na Slovensku odposlechy, ale to je vlastně jenom taková ta příčina, která „kanalizuje“, která svede, vyvede celkovou míru tohoto naštvání. Naštvaní je naprosto reálné zejména u mladých lidí, protože zpráva mluví o tom, že je to příklad nejenom Španělska, ale celé řady dalších států světa. Mladá generace, která má čím dál tím horší podmínky k uplatnění, tak že může být ztracenou generací, potenciál nemusí být využitý a přitom se zdá, že by stačilo málo. Asi to není málo.

Ukazuje se např., že firmy neustále shání lidi a nemůžou sehnat chytré, mladé lidi, zejména na, obory jako je silnoproud, na obory, které mají co dělat s ruční výrobou..., mluví se o reindustrializaci, o návratu průmyslu. Roste potřeba lidí manuálně zručných, ovládajících fyziku, chemii, matematiku, mechaniku.

Těchto lidí je nedostatek, a na druhou stranu, když se podíváme třeba do USA, jeden z dvou set psychologů najde místo, a u nás už je to také. Na jedné straně vysoké školy produkují za velké peníze obrovské množství „zbytečných“ lidí, na druhé straně vzdělání a schopní chybějí.

Aktuální téma je školné na vysokých školách. Dal by se nedostatek některých oborů řešit právě třeba tím, že by bylo nižší nebo žádné školné na těch oborech, které potenciálně země potřebuje, že by tím se dali nalákat studenti? Funguje to takhle?

Myslím, že to takhle nefunguje. Za prvé, dnešní student, nebo dnešní mladý člověk - většina z nich to má tak, že kdo nemá vysokou školu, tak vlastně nic moc není, takže proto, aby něco mohl být, tak je v podstatě sociální povinnost mít vysokou školu. Je to něco jako v 60. letech mít v Americe velké auto nebo malé auto. Jsou obory, které jsou sociálně atraktivnější, zvyšují váš společenský statut, (humanitní, umělecké. Právo, management aj. obory), a naopak u oborů jako je matematika nebo fyzika automaticky předpokládáte, že ten člověk bude nudný (a ještě je to pracné). Znat matematiku je věc, která vás do určité míry společensky degraduje, když to řeknu hodně ošklivě. A také mnoho studentů se snaží získat vzdělání, prodloužit si mládí, užít si to. Kolik se učíme, to je spočítáno, i kolik dřív studenti strávili hodin týdenní přípravou. Dneska je to někdy až o polovinu méně. Podle toho si do značné míry mladí lidé vybírají vysoké školy. Podle sociálního statutu, podle praktických věcí, a pak teprve přichází úvaha, když to mám, když jsem ten kunsthistorik, co tedy se mnou bude.

Ještě se vrátím k oné zprávě, o které jsme začali mluvit hned v úvodu. Mezi riziky podle pravděpodobnosti výskytu je hned na prvním místě vážná příjmová nerovnost a tady můžeme připomenout, (je to samozřejmě zjednodušené), že zhruba 1 % lidí vlastní 50 % světového bohatství. Je to dlouhodobě udržitelné?

Když vidím tyto údaje, tak si nadávám, že na vysoké škole jsem marxismus nestudoval lépe, protože to je typický předpoklad třídního boje. (Angličané mají do dneška Marxe za jednoho ze dvou, tří největších filozofů). Zajímalo by mě, jestli se tato zvyšující se nerovnost dá nějakým mírným způsobem překonat, ale zdá se, že se prostě zvyšuje a zvyšuje všude.

Doopravdy si myslím, že dnes řešení musí být tím řešením osobním, anebo maximálně řešením komunálním. Do vysoké politiky za prvé pořádně nedosáhneme ani jeden z nás a ti lidé, kteří tam dosáhnou, trpí velkým pocitem zmarnění, jsou součástí určité mašinerie, se kterou si sami nevědí rady, koneckonců možná to ani nelze, to je jako v říji, protože je tady pluralita názorů a já nevím, co všechno vlastně, (vidíme to na těch kolísavých krocích Evropské unie nebo světa nebo americké administrativy). Nevíme přesně, kudy vykročit. Situace se neustále mění a nemusí to být jenom to, že politici jsou třeba hloupí nebo úplatní, já si myslím, že to je do určité míry vlastnost světa . Je to vlastnost světa, protože ten svět je hrozně velký a hrozně propojený a my nevíme, co ten jeden krok (jako třeba daňová úleva) způsobí. Např. když americká vláda vybere o tolik a tolik miliard dolarů méně a pak se jí nedostane třeba na školy, na

sociální systém nebo na něco jiného. A my dohlédneme někam do měřítka, řekl bych, tak středně velkého města, tak 5, 8, 10 tisíc obyvatel, kdy můžete jakžtakž kontrolovat toky peněz. Víte, kam směřují a co se za to stane a co je předražené a co ne. V Praze už to nelze. Mnohem lépe můžeme kontrolovat toky peněz nebo nadějí nebo emocí, to je jedno, třeba na pracovišti, anebo v rámci nějaké své komunity, což je většinou rodina nebo to může být nějaký spolek nebo často to bývají třeba sbory evangelických církví. To znamená jedna z těch rad, ale to není v téhle té zprávě světového fóra, to mám odjinud, je trochu se odizolovat od politiky a první fáze je přestat na to nadávat, přestože vidíte, k čemu to spěje a začít něco dělat pro sebe nebo prostě pro tu menší komunitu, to znamená, „vykládat“, Evropou odspoda, vytvořit si takový svůj mikrosvět.

Ale ten mikrosvět neznámá uzavřenou bublinu, protože i města se chrání hradbami, tendence k tomu opevňování sebe nebo ostatních tady nějakým způsobem musí být.

Strategie je taková, zdraví je důležité na prvním místě, dále omezovat dluhy a pak jsou další priority. Součástí, té strategie, to teď vypadá čím dál tím důležitější, je společenská soudržnost. To je to, co se nám také vytrácí. (vytrácí se nám hodně věcí). Společenská soudržnost umožňuje mít radost třeba ze vzájemného kontaktu, ze vzájemného rozhovoru, jo, já si dokonce myslím, že se vrátí třeba takové malé formy rozptýlené kultury jako společné provozování hudby, jako malé divadlo, kultura malých radostných. V tom vidím naději